

**ЕТНОПСИХОЛОГИЧЕСКИ МОДЕЛ НА ПРОЦЕСА НА
ОБРАЗОВАТЕЛНО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ
/(РЕФЛЕКСИВНИ АСПЕКТИ)**

проф. д-р Ирина Колева
СУ „Св. Климент Охридски“

**ETHNOPSYCHOLOGICAL MODEL OF THE PROCESS
OF EDUCATIONAL INTERACTION
/REFLEXIVE ASPECTS/**

Prof. Dr. Irina Koleva
Sofia University St. Kliment Ohridski

РЕЗЮМЕ: Статията е част от работата по проект „Етнопсихолингвистични и социолингвистични аспекти на медийния език на пресата в България”, финансиран от Фонда за научни изследвания при МОМН. В нея се дискутират парадигми на етнопсихологически изследвания по проблема за образователната интеграция на уязвими етнически общности и групи у нас с фокус към ромите. Тя доказва мултиплициращите дейности по проекта, спрямо стратегията на НССЕИВ към Министерски съвет на Република България и разработеният от членове на екипа – национален план за действие./ 2011- 2020/.

Ключови думи: *етнопсихология, етнопсихологически модел, образование, социална интеграция, етнопсихологически подходи, уязвими етнически общности и групи.*

ABSTRACT: This article is part of the project „Ethnopsycholinguistic and Sociolinguistic Aspects of Media Language of the Bulgarian Press”, financed by the National Science Fund of the Ministry of Education. It looks into paradigms of ethnopsychological research on the issue of educational integration of vulnerable ethnic communities and groups in our country with a special focus on the Roma people.

The article proves the multiplication effect of the project activities, according to the strategy of the National Council for Cooperation on Ethnical and Integrations Issues at the Council of Ministers of the Republic of Bulgaria and the National Action Plan /2011-2020/ developed by some of the team members.

Keywords: *ethnopsychology, ethnopsychological model, education, social integration, ethnopsychological approaches, vulnerable ethnic communities and groups.*

Нашата страна представлява едно мултиетническо общество, което я поставя в равностепенна позиция относно разработването и популяризирането на етнопедагогически и етнопсихологически модели по межкултурно образование в рамките на европейската общност.

Една от задачите на проект „Етнопсихолингвистични и социолингвистични аспекти на медийния език на пресата в България”, осъществяващ се от БСУ, чрез фонд „Научни изследвания”, на МОМН е разработване на етнопсихологопедагогически модели за стимулиране на интеркултурната компетентност на българският читател на базата на формиращите се установки за представата за различни етнически общности и групи в уязвима социална ситуация у нас, чрез средствата на електронните и печатните медии.

През 2011 година НССЕИВ разработи национална стратегия за интегриране на ромите и други уязвими етнически групи/общности в сходна ситуация в България (2012-2020). Тя е политически рамков документ, задаващ насоките за изпълнение на политиката за социална интеграция/социално приобщаване на ромите и други етнически групи, които живеят в сходна ситуация в българското общество и за координиране на действията на държавните органи, областни и местни власти, граждански организации за провеждането ѝ.

Стратегията кореспондира с международни стандарти в областта на правата на човека и закрилата на малцинствата. Международни инструменти на ООН, отнасящи се до зачитане на правата на човека, към които Р България се е присъединила: Международна конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация, 1966 г. (в сила за Р България от 1992 г.); Международен пакт за граждански и политически права, 1966 г. (в сила за Р България от 1970 г.); Международен пакт за икономически, социални и културни права, 1966 г. (в сила за Р България от 1970 г.); Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените, 1979 г. (в сила за Р България от 1982 г.); Конвенция за правата на детето, 1989 г. (в сила за Р България от 1991 г.).

Тя се ръководи от принципите на политическата рамка на Европейския съюз за защита на правата на човека, за съблюдаване на принципа за гарантиране на равни възможности за всички граждани и недопускане на дискриминация въз основа на различни признаци, включително етнически произход, като: Директива 2000/43/ЕО на Съвета от 29 юни 2000 г. относно прилагане на принципа на равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход, Директива 2000/78/ЕО на Съвета за създаване на основна рамка за равно третиране в областта на заетостта и професиите и др.

Рамковият документ се вписва в контекста на развитието на европейските политики в областта на интеграцията на ромската общност, като отчита насоките, дадени в: Съобщението на Европейската комисия /ЕК/ от 05 април 2011 г. – Рамка на ЕС за национални стратегии за интегриране на ромите до 2020 г. и Заключение на Съвета на ЕС, приети на 19 май 2011 г.; Общите основни принципи за включване на ромите, приети от Съвета на ЕС на 8.06.2009 г., с отчетената необходимост от нарастване на усилията на правителствата за постигане на видими резултати от интеграционните действия спрямо ромската общност, със съответните европейски политически инструменти и институционални механизми, програми и инициативи; резултатите от действията в рамките на Европейската платформа за ромско включване, Европейските срещи на върха за ромите, Съобщение

ние на Комисията до Европейския Парламент, Съвета, Европейския Икономически и Социален Комитет и Комитета на Регионите – Недискриминация и равни възможности: подновен ангажимент {SEC(2008)2172} от юли 2008 г., Заключение на Съвета на министрите на ЕС от 8.12.2008 г. относно включване на ромите, Резолюция на Европейския парламент от 11.03.2009 г. относно социалното положение на ромите и подобряването на техния достъп до пазара на труда в ЕС (2008/2137/INI), Резолюция на Европейския парламент от 01.06.2006 г. относно ситуацията на ромските жени в Европейския съюз, Резолюция на Европейския парламент от 28.04.2005 г. относно ситуацията на ромите в Европейския съюз, и др.

Една от трите стратегически задачи е свързана с преодоляването на негативни стереотипи и предразсъдъци и **утвърждаване на позитивни обществени нагласи към ромската общност и всички уязвими етнически общности и групи.**

Част от участниците в нашият проект са и автори на националния план за действие към стратегията на НССЕИВ в направление: „Образование“.

В основата на нейните концепти е кодирано следното разбиране за процеса на социална интеграция:

- Двустранна активност от страна на мнозинството и малцинството насочена към:

1. Разчупване на доминиращия модел на етническа моделна личност.
2. Гарантиране на правото на недискриминация на всяка личност.
3. Преодоляване на етническите стереотипи и предразсъдъци чрез позитивно представяне на малцинствените групи за устойчива промяна в междугруповите взаимоотношения.
4. Преодоляване на етническо обусловеното неравенство във възможностите на личността за образование, трудова реализация, местожителство, жилищни условия, здравеопазване и участие в гражданските структури и политическия живот.

В теоретичен план екипът по научноизследователския проект извърши задълбочен научен анализ на Класификация на Ф.Бок за направленията в психологическата антропология спрямо следните научни школи:

първа школа: психоаналитична антропология, състояща се от два подхода: ортодоксален /З. Фройд/ и неофройдиски /Е. Фром, Е. Ериксон/

втората школа: „Култура и личност“, включваща 4 подхода:

- *теорията за конфигурация на културите /Р.Бенедикт/*
- *теорията за базовата и моделна личност /Карднер, Дюбуа, Линтън, Инкелс/*
- *теорията за националния характер /Хсю, Хорер/*
- *сравнително-културната теория /Дж. Уайтинг/*

трета школа: „Социална структура и личност”. Към нея се отнасят три подхода:

- а/ материалистически / Маркс, Енгелс, Бухарин/;
- б/ позитивистки / Вебер, Мергън/;
- в/ интеакционистки / Г. Мид/.

четвърта школа: когнитивна антропология

Подходите са структурирани по предмети за изучаване:

- а/ изследване на примитивното мислене, /Тейлър, Леви-Брюл, Боас, Леви-Строс/;
- б/ анализ на проблемите за възрастово развитие /Пиаже, Коул/;
- в/ етносемантични изследвания /Берлин, Кей/.

Вследствие на извършения научен анализ определихме рефлексивният и етнокултурният подход като целеполагащи за целите на нашето етнопсихологическо изследване.

В емпиричен план беше извършен анализ в системата на българското образование, доказваща отсъствието на:

- пълен пакет педагогически технологии, ориентирани към развитието на детето от небългарски национален и етнически произход. /т.е. ромски, турски и други /. Този факт ограничава учителите в ситуиране на собствена концепция за развитието на детето от друга етническа общност или група.

- непознаване на значителен процент от учителите /67 %/ на основни национални и международни документи: Европейската стратегия за учене през целия живот, Конвенцията на ООН за правата на детето, Закона за защита от дискриминация, Закона за закрила на детето и други

Емпиричните анализи в различните форми за следдипломна квалификация на учители на “Св. Климент Охридски”, доказват:

- 73% непознаване на интерактивни дидактически технологии на форми, в процеса на педагогическо взаимодействие с ученици и родителите, спрямо различния от българския национален и етнически произход в условията на образователната институция. /2006 -2008/
- 75 % от учителите не прилагат интерактивни технологии с деца и ученици в различните форми в условията на мултиетническа среда.
- 86 % от учителите и директорите на образователни институции не познават и не прилагат интерактивни форми за работа с помощник-възпитателя и помощник на учителя .

Поради несъответствие с културологичните и етнопсихолого-педагогическите аспекти на образователни програми, ориентирани към етапа на постмодернистичното общество голяма част от децата от ромски и турски произход се идентифицират като неуспешни и отпадащи от образователните институции.

В педагогическата практика не се прилагат вариативни и алтернативни модели и средства за социализация на детето и ученика в мултиетническа среда.

Съществува неяснота относно връзките на партньорство: образователна институция – неправителствени организации/ в пряка връзка на педагогическо взаимодействие: училищно-родителско настоятелство/.

Тези образователни парадокси изискват от държавната система гъвкавост на образователните програми, изграждане по профила на типа и вида образователна институция на групи за анализ и стратегическо планиране в конкретната община и район., което вече е кодирано **/отново с част от участниците в нашия проект/** в концепцията и проекта – закона за предучилищното и училищното образование на МОМН.

Извършената теренна работа по проекта ни даде възможност да мултиплицираме своите идеи в стандарта по интеркултурно образование на МОМН.

Изведени са в национален контекст интеркултурните компетентности за:

- познаване на политическия и правен контекст на социокултурното разнообразие.
- рефлексия на различните измерения на разнообразието относно външната и вътрешната педагогическа среда.
- познаване и прилагане на педагогически технологии за образование в мултикултурна и мултиетническа среда.
- познаване и прилагане на дидактометрични процедури за социо-културното разнообразие.
- изграждане на мултикултурна рефлексия у учителя и родителя в интелектуален, комуникативен, кооперативен и личностен план.
- смяна на психологическите подходи, определящи формите на дидактическо взаимодействие с децата и учениците.

Философията на една концепция за развитие на българското образование спрямо сега действащата стратегия на ЕС /2007-2014 година/ и бъдещата, ориентирана към Евро-азиатския социо-културологичен фонд се определя от:

- развитието на образователния субект спрямо неговия индивидуален статус.
- педагогическия подход, определящ избора на основни и допълнителни форми на дидактическо взаимодействие в рамките на образователната институция, общността и държавните институции.
- педагогическия подход, определящ избора и структурирането на дидактометрично съдържание по изучавани предмети.
- психологическият подход, определящ разработването и прилагането на конкретна дидактическа /педагогическа/ технология в основните и в допълнителните форми на педагогическо взаимодействие с обучаемия.
- Предлагам за дискусия в условията на българското образователно пространство следния модел по межкултурно образование.

**МОДЕЛ НА ПРОГРАМНА СТРАТЕГИЯ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ
 В МУЛТИЕТНИЧЕСКА СРЕДА**

Програмен подход	Участници	Обекти	Образователни модели
Образовател на услуга	дете ученик родители общински структури	оцеляване; допълнително развитие; социализация; межкултурно образование; интегрирано образование; образование в междуетническа среда, мултиетническо образование	семеини грижи; алтернативни семеини образователни институции за деца и ученици от ромски произход, квалифицирани помощник-възпитатели – трета степен на професионална квалификация на НАПОО: квалифициран помощник на учителя при работа с деца – билингви – трета степен на професионална квалификация на НАПОО: изграждане на верига от центрове в образователните институции за межкултурен диалог и образование; формални и неформални институции на държавно и общинско равнище
Педагогически субекти, осигуряващи образователна услуга	учители, директори на детски градини: специалисти по образованието в община и район: експерти в РИО на МОН: родители; семеинство; общество; етногрупа и общност; консултанти помощник на учителя помощник на учителя при обучение на деца – билингви и трилингви	права; отговорности; променящи се негативни образователни установки; подобряване и разработване на актуални педагогически технологии; рефлексивни педагогически технологии	Интерактивни форми на работа с родителите; образование на родителите, съобразно европейските образователни приоритети в български контекст. Клуб “Родител”; програми за социализация “Дете-дете”; средства за масова информация : партньорство с неправителствени организации.

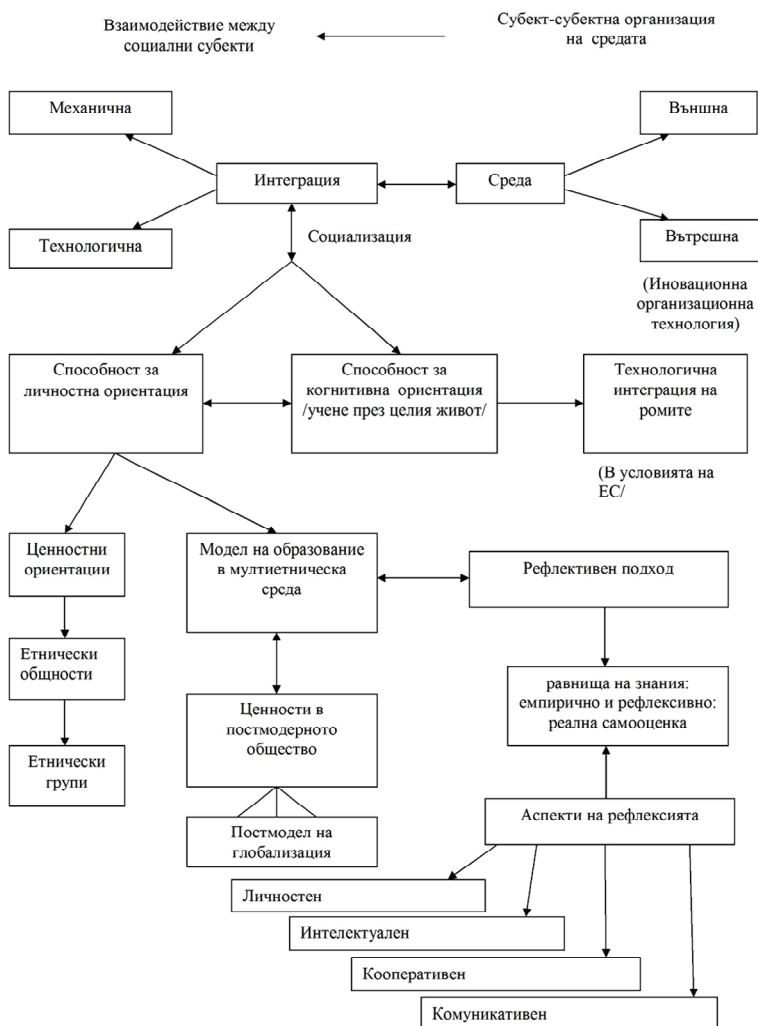

социално развитие	етническа общност; лидери; повишаване на равнището за социално развитие и социална ориентация; членове /субекти/	развиваща ангажираност; установка за действие; променени външни и вътрешни педагогически условия: класове /групи/ за социална адаптация, мотивация и ориентация. Стимулиране на социалната и емоционална интелигентност у детето и ученика.	информационна осигуреност; социална мобилизация /установка/ приложение на адекватни образователни технологии на етапа на постмодернистичното общество.
развитие на националните образователни ресурси	индивидуална /лична/ програма на учителя; портфолио на учителя и на директора; сертифицирани от НАПОО помощник-възпитатели и помощник на учителя.; етнопсихолози; етнопсихопедагози; етнопедагози; психолози-антрополози.	развиващо културно образование; межкултурни педагогически технологии; програми и учебни помагала за възрастни и деца; образователни предписания по межкултурно образование; дидактични материали по межкултурно образование /лингводидактичен, етнопсихолингвистичен, психосемантичен, психолингвистични и психологически аспекти/	межкултурно образование; експериментални образователни микропроекти по межкултурно образование; укрепване инфраструктурата; подобряване законовата уредба: оперативни програми за обучение на помощник-възпитатели и учители
Програми по межкултурно образование за обучаемия	Неправителствени организации: координатори по разработването на образователната политика; общество; специалисти по межкултурно образование.	развиваща отговорност; разработена образователна политика; повишено търсене; смяна моделите на поведение на учителя, спрямо прилаганата дидактическа технология с деца от различен етнически и национален произход.	изборност; социален маркетинг; разпространени знания; авторски модели на образователни институции; национален анализ за антидискриминационна оценка на програми и учебници.

Този модел се основава на следната представа за кореспонденция между образователните субекти.

Схема 1

Внедряването на рефлексивния и етнокултурния ценностно-ориентиран подходи се определя от разбирането ни за технологично включване на образователните субекти от небългарски етнически и национален произход.

Схема 2

**ЕМПИРИКО -ТЕОРЕТИЧЕН МОДЕЛ
НА ТЕХНОЛОГИЧНО „ВКЛЮЧВАНЕ”, ЧРЕЗ СОЦИО – КУЛТУРНА
ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА**

Ученето през целия живот интегрира всички дейности (формални и неформални), които развиват личността на индивида с цел стимулиране на неговите знания и компетенции. В условията на пазарна икономика макро средата на развитие на образователната институция се променя съществено. Това налага всяка

детска градина и училище да се стреми да наложи свой образ, своя специфична система на образование и стремеж за въвеждане на нови психологически подходи.

Постмодернистичните концепти в план – образование налагат стимулиране на межкултурната рефлексия в европейското образователно пространство.

Критериите за национална идентификация на образованието са подчинени на европейските индикатори за социо-културното разнообразие.

Целеполагащите от тях са:

1. Публичност – като *отворена система* за всички образователни субекти и обществени групи, които са носители на националните и европейски традиции в образованието.
2. Приемственост – като синтез на националния положителен опит от историческото ни минало и настояще в образователното пространство, но при използването на перспективата за европейска интеграция и взаимен обмен на иновационни педагогически технологии.
3. Межкултурна рефлексия – като процес на осъзнаване, самооценка и саморегулация на образователния субект в конкретен тип и вид образователна институция и конкретното населено място, отчитайки маркерите на езиковото, демографското, географското, етническото, екологичното и друг тип многообразие.

Литература:

1. Eksperten obrazovaten analiz na polushenite rezultati ot diagnostichnoto prouchvane predi i sled provedenite obucheniya s 5670 roditeli i uchenitshi ot razlichen etnicheski proizkhod /materiali za sbornik/ sdruzhenie „Dvizhenie Predtechti”, 2006.
2. Kenrik D., Gr. Puksun., Sudbata na tshiganite v Evropa., Stigmati, 2006.
3. Katanski Ch. Evropeyski prioriteti v bulgarski kontekst., S., Veda - Slovena., 2005.
4. Koleva I. Etnopsihologopedagogicheski model na vzaimodeystviето: dete – uchitel - roditel”, S., FV., 2008.
5. Koleva I. Etnopsihopedagogika na rodityela., S., SEGA., 2007.
6. Koleva I., Etnopsihopedagogika from Children., S., 2003.
7. Kntsheptshiya na zakon za preduchilishnoto i uchilishjno obrazovanie na MOMN., 2011.
8. Strategiya za integratshiya na romite i uyazvimite etnicheski obshtnosti i grupi v bulgarskoto obshtestvo., NSSEIV., 2012.
9. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:180:0022:01:BG:HTML>
10. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:303:0016:01:BG:HTML>
11. Suobshtenie na Evropeyskata komisiya do Evropeyskiya parlament, Suveta na Evropeyskiya i sotshialen komitet i komiteta na regionite - Ramka na ES za natshionalni strategii za integrirane na romite do 2020 г., KOM(2011)173
12. Ramka na ES za natshionalni strategii za integrirane na romite do 2020 г., Zaklucheniya na Suveta na ES3, Bryuksel 26 may 2011 г., 10658/11
13. Zaklucheniya na Suveta za vkluchvane na romite. 2947-mo zasedanie na Suveta po zaetost, socialna politika, zdraveopazvane i potrebitelski vuprosi, 8 yuni 2009 г.